ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗШИРЕНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВИРОБНИКА

САЛІХОВ Олександр Олександрович - аспірант Академії праці, соціальних відносин і туризму

ORCID: 0009-0008-5754-4654
DOI: https://doi.org/10.32782/ep.2024.2.26

В умовах глобалізації та зростання економічного розвитку в країнах Європи питання управління відходами набуває все більшої актуальності. Організація розширеної відповідальності виробника (ОРВВ) є одним із механізмів, який спрямований на зменшення негативного впливу виробничої діяльності на довкілля через зобов'язання виробників взяти на себе відповідальність за повний життєвий цикл свого продукту, включаючи його утилізацію.

Передбачений на законодавчому рівні в Україні правовий інститут розширеної відповідальності виробника створений для забезпечення того, щоб виробники (іноді імпортери) брали на себе відповідальність за збір, переробку або утилізацію продуктів після їх використання споживачами. Такі організації можуть бути створені через галузеві ініціативи і спрямовані на зниження негативного впливу відходів на довкілля, забезпечення ефективного управління ресурсами та підтримку принципів циркулярної економіки. Ці організації займаються різними видами продукції, включаючи упаковку, електронне обладнання, батареї, автомобілі, лікарські засоби та інші товари, що підлягають переробці або спеціальній утилізації. Вони працюють на принципах внутрішнього фінансування, коли виробники сплачують певні внески для покриття витрат на систему управління відходами, пов'язані з їхньою продукцією.

ОРВВ як суб'єкт правовідносин своєю правосуб'єктністю спричиннює появу комплексних відносин між державою, виробниками, імпортерами, розподільниками та споживачами. Завдяки таким відносинам забезпечується ефективне управління відходами від моменту виробництва товарів до їх утилізації або повторного використання. ОРВВ зміцнює правові механізми екологічної відповідальності, сприяючи формуванню циркулярної економіки. ОРВВ передбачає, що виробники несуть відповідальність за збір, переробку та утилізацію відходів від власної продукції. Це спонукає компанії до впровадження інноваційних технологій, зменшення кількості упаковки, використання екологічно безпечних матеріалів та розробки програм повторного використання продукції.

Однією з основних проблем застосування ОРВВ є координація дій усіх учасників системи та встановлення чітких критеріїв ефективності управління відходами. Також виникають складнощі з контролем за виконанням вимог ОРВВ, особливо в країнах із низьким рівнем екологічної культури та розвитку правової системи. Зарубіжний досвід показує, що успішна імплементація ОРВВ вимагає від держави активної ролі у створенні законодавчої бази, розробці стимулів для виробників до зниження обсягів відходів, а також у впровадженні інформаційно-освітніх програм для населення. Наприклад, країни Європейського Союзу успішно застосовують принцип ОРВВ, встановлюючи високі стандарти збору та переробки відходів, що сприяє зниженню обсягів звалищ та забрудненню навколишнього середовища.

Важливим аспектом є також розширення сфери застосування ОРВВ, включення нових категорій продукції та залучення до відповідальності не тільки виробників, а й імпортерів та роздрібних продавців. Тому, з огляду на зазначене, організація розширеної відповідальності виробника є ключовим елементом в системі адміністративних правовідносин, спрямованих на забезпечення екологічної безпеки та сталого розвитку. Впровадження принципів ОРВВ сприяє не тільки поліпшенню управління відходами, але й стимулює інноваційний розвиток та впровадження екологічно чистих технологій.

Ключові слова: організація, розширена відповідальність, виробник, правове забезпечення, проблема.

Постановка проблеми

У контексті євроінтеграції України приведення у відповідність нашого законодавства до вимог права ЄС є обов'язковою умовою і потребує суттєвий перегляд вітчизняних правових інститутів. Законодавчі рамки для розвитку та розробки РВВ на рівні ЄС складається із загального законодавства про відходи, а також з зі специфічних директив, що стосуються переробки та відновлення особливих потоків відходів. Директива про основи управління відходами (2008/98/ЕС) встановлює загальні рамки для управління відходами в ЄС. Вона дозволяє країнам-членам встановлювати системи РВВ. Крім того, ЄС опублікували специфічні директиви з потоків відходів, зокрема для упаковки, відходів електричних та електронних приладів (WEEE), транспортних засобів, що відслужили свій термін (ELV), батарейок та акумуляторів (B&A). У той час як WEEE, ELV та B&A дозволяють країнам-членам встановлювати РВВ для своїх продуктів виробництва, то для упаковки не встановлено жорсткого зобов'язання встановлювати системи РВВ. Незважаючи на це, як мінімум для побутових відходів, більшість країн-членів ЄС (25 з 28) обрали саме такий шлях – шлях РВВ [1].

В Україні законодавство про організацію розширеної відповідальності виробника зіштовхується з рядом проблем, схожими на ті, що спостерігаються у багатьох країнах, а також з унікальними викликами. По-перше, такою проблемою є відсутність комплексної системи. В Україні може бракувати інтегрованої системи для ефективної реалізації ОРВВ. Це включає недостатнє регулювання, моніторинг та звітність щодо утилізації та переробки відходів. По-друге, Україна не готова до інфраструктурних викликів. Недостатня інфраструктура для збору та переробки відходів є значною проблемою. Це включає обмежену кількість пунктів збору відходів та переробних заводів. По-третє, на сьогодні є проблема з відповідним фінансуванням, адже забезпечення адекватного фінансування для системи ОРВВ є важливим викликом. Це може включати забезпечення фінансових стимулів для виробників та споживачів для більш відповідального поводження з відходами. По-четверте, недостатнє правове визначення обов'язків та відповідальності сторін у системі ОРВВ є дуже важливою проблемою. Також є прогалини в законодавстві щодо специфічних видів відходів або продукції. По-п'яте, в Україні існує низький рівень обізнаності серед населення та бізнесу про важливість та механізми ОРВВ, що може уповільнювати її впровадження та ефективність. Насамкінець, у контексті євроінтеграції важливою проблемою є неузгодженість цього правового інституту з міжнародними практиками. Необхідність гармонізації українського законодавства про ОРВВ з європейськими стандартами та практиками є ключовим аспектом інтеграційних процесів.

Розв'язання цих проблем вимагає комплексного наукового підходу, включно з удосконаленням законодавчої бази, підвищенням обізнаності серед населення та бізнесу, а також інвестиціями в розвиток інфраструктури для збору та переробки відходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Науковий аналіз окремих аспектів правового регулювання організації розширеної відповідальності виробника став предметом наукового дослідження ряду українських науковців, серед яких варто виділити: Р.Стрілець, Н.Гришанова, В.Киреєва та ін.

Формулювання цілей

Метою цієї статті є аналіз законодавчого забезпечення організації розширеної відповідальності виробника в Україні, ідентифікація основних викликів, які стоять перед суспільством у цьому контексті, та оцінка перспектив подальшого розвитку. Задля досягнення поставленої мети передбачається реалізація таких завдань: 1) проаналізувати особливості вітчизняного правового регулювання організації розширеної відповідальності виробника; 2) виявити основні теоретичні та практичні проблеми, пов'язані з практикою застосування такого законодавства.

Виклад основного матеріалу

Уперше в Україні презентація майбутньої організації розширеної відповідальнос-

ті виробників для Уряду України, громадськості та зацікавлених сторін відбулася 27 травня 2021 року на спільній зустрічі бізнесу, представників Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, Міністерства розвитку громад та територій України, членів Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування, представників органів місцевого самоврядування, міжнародних експертів у сфері управління відходами.

На думку президента Американської торговельної палати в Україні Андрія Гундера, «Американська торговельна палата в Україні тривалий час активно просувала ідею запровадження принципу розширеної відповідальності виробників та виступала майданчиком для діалогу між бізнесом та відповідальними органами державної влади» [2]. З огляду на це необхідно підтримувати компанії у створенні організації розширеної відповідальності виробників та у відстоюванні європейської моделі поводження з відходами упаковки і вважаємо, що своїм прикладом вони будуть спрямовувати інших виробників на шлях сталого розвитку.

У спеціальному Меморандумі, підписаному Американською торговельною палатою та УКРПЕК, компанії домовилися фінансувати підготовчий етап побудови ОРВВ в Україні. Компанії також зобов'язалися співпрацювати в усіх напрямках, щоб запровадити в Україні принцип розширеної відповідальності виробників для переробки відходів упаковки та значно зменшити їх вплив на навколишнє середовище.

Юридичним підґрунтям підписання такого Меморандуму стали Угода про асоціацію між Україною та ЄС і Національна стратегія управління відходами. Саме в цих актах передбачається відданість глобальним цілям сталого розвитку ООН та бажання компаній впровадити в Україні європейську модель управління відходами упаковки.

Після прийняття Меморандуму прийнято Закон України «Про управління відходами», відповідно до статті 1 якої під розширеною відповідальністю виробника розуміється «комплекс економічних, фінансових, адміністративних та організаційних заходів для забезпечення відповідальності виробників певних видів продукції за управління стадією відходів у життєвому циклі продукції» [3, ст.1].

З урахуванням важливості для суспільства досліджуваного нами питання законодавець приділив окрему увагу і виділив однойменну статтю 10 згаданого вище Закону. Згідно з її нормами «розширена відповідальність виробника встановлюється законом щодо виробників продукції, у результаті споживання/використання якої утворюються відходи упаковки, електричного та електронного обладнання, батарей і акумуляторів, транспортних засобів, знятих з експлуатації, мастил (олив), шин, текстилю тощо, та запроваджується, у тому числі шляхом створення систем розширеної відповідальності виробника відповідно до вимог та порядку, визначених законом» [3, ст.10]. Ця стаття також закріплює відповідальність виробників, встановлює систему розширеної відповідальності виробника, закріплює засади правового статусу організації, яка виконує зобов'язання з розширеної відповідальності від імені виробника (у тому числі засади її відповідальності).

Незважаючи на те, що цей профільний Закон є досить свіжим і містить основні засади розширеної відповідальності виробника, у ньому є багато недоопрацювань. По-перше, у Законі не до кінця сформульовано конкретні моделі реалізації розширеної відповідальності виробника. Це, у свою чергу, може стати причиною не ефективної роботи системи управління відходами ефективного виконання норм щодо роздільного збирання і перероблення відходів. По-друге, Законом передбачено надто низькі частки для повторного використання і перероблення ТПВ. У зв'язку з цим можна припустити, що переважно більшість відходів будуть спалювати або за хоронювати. По-третє, Закон не встановлює окремих мінімальних норм переробки для кожного типу побутових відходів. Не зважаючи на те, що за логікою положень Закону ці норми повинні бути визначені в окремому законі, нинішня відсутність таких норм призводить до недієвості правового інституту розширеної відповідальності виробника. Окрім цього, такі відходи як металобрухт випав із сфери дії нового закону.

Насамкінець, реалізація Закону про управління відходами є недостатньою для управління питаннями розширеної відповідальності виробника, з огляду на те, що виникає необхідність у прийнятті ряду інших законопроєктів, які деталізували б норми профільного закону.

Недостатність цього профільного Закону для створення комфортного правового клімату, який би сприяв розвитку розширеної відповідальності виробника, підтверджується і позицією представників влади. Так, на думку Руслана Стрільця, «не тільки цей закон вирішує всі проблеми. Ми ще повинні розробити і подати нашим депутатам як мінімум 5-6 секторальних законопроєктів. Це проєкт про тару й упаковку, про відходи гірничодобувної промисловості. Також повинні розробити проєкти щодо утилізації автотранспорту. Сьогоднішні військові дії призводять до знищення великої кількості техніки. Потрібно зробити все можливе, щоб у нас з'явилися нові сучасні потужності для переробки такої техніки, щоб повторно всі ці ресурси використати вже в економічному розвитку з метою недопущення потрапляння і залишання цих відходів у навколишньому середовищі» [4].

Як зазначив Олег Бондаренко, наразі готові до розгляду 3 законопроєкти, що будуть запроваджувати РВВ – про упакування та відходи упаковки, про відходи електричного та електронного обладнання, про батареї, батарейки та акумулятори [5].

Зазначені законопроєкти базуються, зокрема, на таких директивах ЄС: Директива про упаковку та відходи упаковки 94/62/ЄС, Директива про відходи електричного і електронного обладнання 2012/19 ЄС, Директива про батареї та акумулятори та відходи батарей та акумуляторів 2006/66/ЄС.

Виробники певних товарів після прийняття спеціальних законів, які запровадять розширену відповідальність виробника щодо конкретного виду продукції, будуть зобов'язані організувати колективно чи індивідуально системи розширеної відповідальності виробника для, як мінімум, приймання та/або збирання на всій території України від кінцевих споживачів відходів, що утворилися внаслідок використання продукції, а також подальше управління цими відходами. Фінансовий тягар будуть нести виробники (у т.ч. імпортери) таких товарів [5].

Висновок

Отже, підсумовуючи зазначене вище, можна дійти висновку, що чинне законодавство України не є достатнім для належного рівня правового регулювання суспільних відносин щодо розширеної відповідальності виробника. Чинних норм Закону України «Про управління відходами» замало для вироблення дієвого механізму цього правового інституту.

Вдосконалення законодавства України про розширену відповідальність виробника варто проводити в контексті гармонізації з правом ЄС, узгоджуючи норми та стандарти з європейськими директивами та регуляціями щодо ОРВ. Досвід розвинених країн Європи часто є корисним і важливим для нашої держави. Це сприятиме інтеграції України в європейські екологічні та економічні системи.

Наразі назріла необхідність розробки та прийняття окремих законопроєктів щодо чіткого визначення обов'язків і відповідальності виробників, імпортерів, розповсюджувачів та споживачів у процесі обігу, утилізації та переробки продукції. Ці законопроєкти повинні передбачати чіткі механізми створення і підтримки інфраструктури для збору, сортування, переробки та утилізації відходів (розвиток мережі пунктів збору та переробних заводів тощо), а також фінансові стимули для виробників, які інвестують в екологічно чисте виробництво, та механізми фінансування системи ОРВ. Не варто забувати в законопроєктах про такі ключові принципи, як прозорість і звітність, тобто встановлення чітких вимог до звітності та моніторингу для учасників системи ОРВ, забезпечення прозорості їх діяльності.

Література

1. Extended Producer Responsibility at a glance. Режим доступу: https://conference.chamber.ua/assets/files/main_rbb_expra.pdf

2. Nestle та 10 міжнародних компаній в Україні вперше створюють організацію

розширеної відповідальності виробників. 06.01.2021. Режим доступу: https://www.nestle.ua/media/article/nestle

3. Про управління відходами: Закон України від 20 червня 2022 року№ 2320-IX Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 17, ст.75.

4. В Україні стартує реформа управління відходами: що зміниться для українців? Екосфера. 30.06.2022. Режим доступу: https://ekosphera.org/v-ukrayini-startuye-reforma-upravlinnya-vidhodamy-shho-zminytsya-dlya-ukrayincziv/

5. Факти та міфи Закону «Про управління відходами». Екологія. Право. Людина. 29.06.2022. Режим доступу: https://epl.org.ua/environment/fakty-ta-mify-zakonu-pro-upravlinnya-vidhodamy/

PROBLEMS OF LEGAL PROVISION OF EXTENDED LIABILITY OF THE MANUFACTURER

In the conditions of globalization and the growth of economic development in European countries, the issue of waste management is becoming more and more relevant. The organization of extended producer responsibility (OEPR) is one of the mechanisms aimed at reducing the negative impact of production activities on the environment through the obligation of producers to take responsibility for the full life cycle of their product, including its disposal.

The legal institution of extended producer responsibility provided for by law in Ukraine is designed to ensure that producers (sometimes importers) take responsibility for the collection, processing or disposal of products after their use by consumers. Such organizations can be created through industry initiatives and are aimed at reducing the negative impact of waste on the environment, ensuring effective resource management and supporting the principles of a circular economy. These organizations deal with a variety of products, including packaging, electronic equipment, batteries, cars, pharmaceuticals and other recyclable or special disposal items. They work on the principles of internal financing, where producers pay certain contributions to cover the costs of the waste management system associated with their products.

OEPR as a subject of law with its legal personality causes the emergence of complex relations between the state, producers, importers, distributors and consumers. Thanks to such relations, effective waste management is ensured from the moment of production of goods to their disposal or reuse. OEPR strengthens the legal mechanisms of environmental responsibility, contributing to the formation of a circular economy. OEPR provides that manufacturers are responsible for the collection, processing and disposal of waste from their own products. This encourages companies to implement innovative technologies, reduce the amount of packaging, use environmentally friendly materials and develop product reuse programs.

One of the main problems of the application of the OEPR is the coordination of the actions of all participants in the system and the establishment of clear criteria for the efficiency of waste management. There are also difficulties with monitoring the fulfillment of the requirements of the OEPR, especially in countries with a low level of environmental culture and development of the legal system. Foreign experience shows that the successful implementation of the OEPR requires the state to play an active role in creating a legislative framework, developing incentives for producers to reduce the amount of waste, as well as in implementing informational and educational programs for the population. For example, the countries of the European Union successfully apply the principle of waste management, setting high standards of waste collection and processing, which contributes to reducing the volume of landfills and environmental pollution.

An important aspect is also the expansion of the scope of application of OEPR, the inclusion of new categories of products and the involvement of responsibility not only of manufacturers, but also of importers and retailers. Therefore, in view of the above, the organization of extended producer responsibility is a key element in the system of administrative legal relations aimed at ensuring environmental safety and sustainable development. The implementation of the principles of OEPR contributes not only to the improvement of waste management, but also stimulates the innovative development and introduction of environmentally friendly technologies.

Keywords: organization, extended liability, manufacturer, legal support, problem.